

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК

Серія: ЛІТЕРАТУРА

Ч. 7

ЯР СЛАВУТИЧ

ВЕЛИЧ ШЕВЧЕНКА

Вінніпер

1961

Канада

Накладом УВАН

LITERATURE
ЛІТЕРАТУРА
No. 7

*З бібліотеки
Анни Фігус-Ралько,
Вінніпег, Канада.*

UKRAINIAN FREE ACADEMY OF SCIENCES

Series: LITERATURE

Editor: M. I. Mandryka

No. 7

YAR SLAVUTYCH

Shevchenko's Greatness

Winnipeg

1961

Canada

Published by UVAN

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК

Серія: ЛІТЕРАТУРА

За редакцією М. І. Мандрики

Ч. 7

ЯР СЛАВУТИЧ

ВЕЛИЧ ШЕВЧЕНКА

Вінніпер

1961

Канада

Накладом УВАН

Тарас Шевченко в 1861 р.
Портрет роботи К. Антонович
(з колекції О. Войценко)

ПЕРЕДМОВА

Відзначаючи 100-річчя з дня смерти Т. Шевченка (1861 - 1961), Українська Вільна Академія Наук — УВАН у Канаді перевидає першим книжковим виданням „Кобзаря” з Основи з 1861 р.,¹⁾ англійський переклад Шевченка д-ра А. Дж. Гунтера *The Kobzar of Ukraine* із 1922 р.²⁾ й працю проф. В. К. Матьюса *Taras Shevchenko the Man and the Symbol*.³⁾ Крім цих публікацій УВАН випускає оцим у серії „Література” доповідь д-ра Яра Славутича про велич Шевченка.

Тема, яку автор опрацював в своїй доповіді — не нова. Їй присвячували увагу історики української літератури, шевченкознавці, літературні критики, журналісти, громадські діячі, тощо. Кожен по-своєму підходив до неї й по-своєму розумів та інтерпретував Шевченка. Побіч виявів чистого культу, отже передусім емоційного підходу, історія української літератури відмічує поважний вклад шевченкознавчих дослідів цієї проблеми. Праця Славутича гармонійно поєднує одне й друге й ясним, простим, але опертим на глибокому знанні справи й широкому бібліографічному підкладі способом дає відповідь на питання: в чому велич Шевченка, як українського національного й світового універсального поета-мислителя. Доповідь Славутича, його аналіза Шевченкової творчості тим цінніша й важливіша, що під сучасну хвилину що раз частіше читаємо підсоветські інтерпретації його, які звужують, а подекуди викривляють, правдиве обличчя українського Генія.

1) Українська Вільна Академія Наук. Інститут Шевченкознавства. ч. 5: *Тарас Шевченко: КОБЗАР* із „Основи” 1861 року. Перше книжкове видання з нагоди сторіччя за редакцією Яр. Рудницького. Вінніпег 1961. Стр. 172.

2) *Ukrainian Free Academy of Sciences, Institute of Shevchenko-logy. No. 4. The KOBZAR OF UKRAINE. Translated by A. J. Hunter. Second printing. Edited by J. B. Rudnycky. New York-Winnipeg 1951. Published by Ukrainian Publishing Company "Howerla". 144 p.*

3) *W. K. Matthews: Taras Shevchenko — The Man and the Symbol Slavistica, No. 41. Winnipeg 1961. Published with a grant from "Prosvita" Society in Kenora, Ont. 24 p.*

••

Випускаючи працю д-ра Славутича в світ, УВАН у Канаді доповняє нею свої скромні, а проте не менш важливі, публікації, зв'язані з Шевченківським 1961-им роком. Треба думати, що українська громадськість прийме цю працю з таким самим зацікавленням і прихильністю, з яким прийняла всі попередні шевченкознавчі публікації нашої Академії.

Яр. Рудницький

ВЕЛИЧ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Світова література має кілька яскравих імен, що стали символами націй. Так, Шекспір — маєстатична вершина Англії, Данте — біблійна мудрість Італії, Гете — допитливий дух Німеччини. У слов'янському світі великою славою втішаються Міцкевич серед поляків і Пушкін серед росіян.

Але ніхто з названих п'яťох велетнів світової культури не зробив такого впливу на розвиток своєї нації, як наш гєніяльний поет Тарас Шевченко. Син закріпаченого народу, Шевченко піднявся по крутій дорозі до верхів'їв світової літератури, став нашим „національним пророком”¹, „володарем у царстві духа”, „велетнем у царстві людської культури”². Своїми запальними творами збудив він приспану ворогами Україну, вказав на її славне минуле, на жахливу кріпацьку сучасність і на вільне велике майбутнє. Шевченко почав формування новітньої української нації. Його працю продовжували й завершили Іван Франко, Михайло Грушевський та інші.

Щоб зрозуміти велич Тараса Шевченка для української нації, погляньмо на час, що передував появі поета. Ще 1709-го р., в нещасливому бою під Полтавою, Україна, що була фактично незалежною за Богдана Хмельницького і напівзалежною за Івана Мазепи, втрачає своє державне значення. Завойовник Петро I запроваджує ряд реформ на шкоду українській нації, а 1720-го р. забороняє друкування книг українською мовою. Протягом XVIII-го сторіччя Україна політично занепадає. 1775-го р. москалі руйнують Запорозьку Січ, єдиного оборонця козацько-гетьманської автономії. Майже всі українські землі стають провінцією зростаючої в постійних підбоях московської імперії. Західньоукраїнські землі попадають під австрійську владу з польським посередником. Українська еліта, спо-

кушена привілеями з боку московських царів і польських королів, русифікується або полонізується і покидає свій народ напризволяще. На межі XVIII-го і XIX-го сторіч поняття української національності майже зникає, як зникає й сама Україна з географічних карт світу.

Більше того, жорстоке кріпацтво, запроваджене царицею Катериною, перетворює колись вільних українців у рабів без імені, „Іванів без роду й племені”, затурканих і неписьменних. Не дивно, що й сам Тарас появляється на світ як син кріпака, як невільник. І тільки малярський хист допомагає йому стати вільною людиною аж на двадцять п'ятому році життя.

Що ж являла собою передшевченківська література? Твори XVI-XVIII сторіч, написані переважно книжною, церковнослов'янською мовою, були незрозумілі і майже недоступні українському читачеві. Треба згадати ще й те, що політика русифікації проковтнула найкращих українських письменників того часу — Теофана Прокоповича, Стефана Яворського. Частково це відбилося навіть на творах українського філософа Григорія Сковороди, що писав свої наукові трактати книжною мовою, дуже близькою до московської. Нова література справжньою українською мовою щойно спиналася на ноги. Іван Котляревський, Григорій Квітка-Основ'яненко, Маркіян Шашкевич та кілька інших поетів і письменників щойно починали її творити. Та й сама українська мова була зневажена, всіма погорджена, бо існувала в той час лише серед простого люду, який свою „гірку долю” виливав у жалібних піснях про нелюдську кріпаччину. Зрусифіковане і сполонізоване українське панство цієї мови, як правило, вже не вживало.

І от у цей трагічний для України час появляється поет, що проголошує:

Кохайтесь, чорнобриві,
Та не з москалями,
Бо москалі — чужі люди,
Роблять лихо з вами.⁸

І далі в іншому творі:

Москалики, що заздріли,
То все очухрали.
Могили вже розривають
Та грошей шукають.⁶

Як наслідок такого стану, пограбовані, поневолені українці, нащадки волелюбних запорозьких козаків, —

Чорніше чорної землі...
Німі на панщину ідуть
І діточок своїх ведуть!⁶

Для Шевченка не було проблеми, де шукати причину зла, причину трагедії України. Він відразу зрозумів і проголосив, що занепад України походить від московської неволі. А щоб цю жорстоку неволю знищити, поет звертається до славного минулого України, як до світлого дорогоказу:

Було колись в Україні —
Ревіли гармати;
Було колись — запорожці
Вміли панувати.
Панували, добували
І славу, і волю...⁶

Таким чином, єдиний вихід — це визволення, здобуття волі. Тому Шевченко відверто закликає до повстання:

...вставайте,
Кайдани порвіте
І вражою злою кров'ю
Волю окропіте.⁷

Шевченко звертається не тільки до українців. Кавказькі народи, що борються проти лютого загарбника, проти імперіялістичної Московщини, для нього рідні брати, „споборники святої волі“. Це до них скеровує він палкі слова в поемі „Кавказ“:

Борітеся — поборете,
Вам Бог помагає!
За вас правда, за вас слава
І воля святая.⁸

Не сумніваючись, Шевченко глибоко вірить у наслідок повстання — в перемогу:

Встане Україна.
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить,
І помоляться на волі
Невольничі діти!..⁹

Царський уряд імперіялістичної Московщини відразу побачив у Шевченкові духового провідника українського поневоленого народу. Тому після успішного закінчення Академії Мистецтв у Петербурзі, коли поет прибуває до Києва, щоб стати на посаду викладача малювання в університеті, його негайно заарештовують. На допиті тримається він гідно й розсудливо, не кидаючи жодної тині на спільників із Кирило-Методіївського Братства. Після двомісячного ув'язнення Шевченка засилають, фактично без суду, на десять років солдатської муштри. Московський цар забороняє йому писати й малювати. „Караюсь, мучуся, але не каюсь!“ — каже про себе поет, ховаючи вірші в халявах чобіт. Мотиви боротьби й визволення вже ніколи його не покидають.

Отже, Шевченко вперше в новій українській літературі на повний голос полум'яно заговорив про збройне повстання, про визволення України з московської неволі, про самостійність, бо лише „в своїй хаті своя й правда, і сила, і воля“¹⁰. В цьому полягає найбільша велич Тараса Шевченка, що став прапором боротьби за незалежність України від хижої Московії, перейменованої Петром I у Росію.

Ми маємо багато автентичних свідчень про Шевченкові погляди на самостійність України. Один із сучасників, польський революціонер Якуб Ятовт, так передає думки нашого поета під час їхньої зустрічі в 1850-му р.:

Говорив я з Шевченком про се і про те. Не любив ляхів і не терпів москалів. Незалежна Україна була ціллю його мрій, революція — його прагнення.¹¹

Але даймо слово самому поетові. Після появи „Кобза-

ря" московський шовініст В. Белінський суворо напав на Шевченка, глузуючи з української мови, як непридатної для літератури. Він радив молодому поетові перейти на російську за прикладом Миколи Гоголя. Це „розумне... слово брехнею підбите" Шевченко висміяв у заспіві до „Гайдамаків" і, готуючи нове видання своїх творів, висловив погляди, що стали дороговказом для українців:

...на москалів не вважайте — нехай вони пишуть по-своєму, а ми по-своєму. У їх народ і слово, і у нас народ і слово (себто, ми — також нація зі своєю власною, самостійною мовою та літературою — Я. С.) ... братіє, не вдавайтесь в тугу, а молитесь Богу і работайте разумно во ім'я матері нашої України безталанной.¹²

Між іншим, ця передмова, написана 1847-го р., була сконфіскована царською поліцією, і вперше надрукована аж 1906 го р., бо урядові цензори завжди забороняли пускати її в світ.

Вище ми говорили про політичне значення Шевченка для України. Тепер звернімось до Шевченкових літературних і малярських досягнень. Передова людина свого часу, всебічно розвинений, про що свідчать записи в його „Журналі", першорядний мистець з академічною освітою, він підняв українську літературу не тільки на рівень досягнень західньої Європи, а й у дечому їх перевищив.

Шевченко був ознайомлений з багатьма архитворами світової літератури. На підставі його щоденника й листування треба зробити висновок, що автор „Кобзаря" читав щонайменше таких поетів і письменників, деяких із них в оригіналі (напр., французьких): Гомер, пісні якого він порівнював до українських дум, Геродот, Плутарх, Вергілій, Гораций, Овідій, Данте, Петрарка, Боккаччо, Аріосто, Тассо, Шатобріян, Беранже, Барб'є, Дюма (батько), Бальзак, Вольтер та інші енциклопедисти, Шекспір, Дефо, Річардсон, Голдсміт, Бернс, Байрон, В. Скотт, Діккенс, Гете, Шіллер, Кернер. Шевченко добре знав російську й польську літератури. Шекспірові п'єси читав він у польському перекладі.¹³

Уже доведено, що в Шевченка є деякі впливи Шекспіра, Шатобріана. Особливо помітні впливи Міцкевича у поемі „Сон”, саме в тому місці, де зображено декабристів на сибірському засланні. Але ідеї Міцкевича наш поет розвиває

широко і сміливо, перевершуючи автора „Дзядів” у різносторонності, в обсяговості картини Російської Імперії, в сатиричній пластичності, в непримиренності до цілого російського світу.¹⁴

Описуючи українську дійсність під московським ладом, Шевченко порівнює страхіття кріпацтва до пекла в „Божественній комедії” Данте:

Мій краю прекрасний, розкішний, багатий!
Хто тебе не мучив? Якби розказать
Про якогонебудь одного магната
Історію-правду, то перелякать
Саме б пекло можна. А Данте старого
Полупанком нашим можна здивувать.¹⁵

Треба згадати також про деякі подібності між Шевченком і Р. Бернсом, хоч український поет „мав більший вплив”¹⁶ на український визвольний рух, як Бернс — на шотландців. Із кожного погляду Шевченка треба вважати значно більшим поетом за Бернса.¹⁷

Впливи західноєвропейської літератури на Шевченка не можна перебільшувати. Шевченко залишається поетом виняткової оригінальності; він увібрав у себе дух і почуття того народу, з якого вийшов. Саме тому підняв він українську літературу на рівень світового значення. Треба підкреслити, що наш поет один із перших у світі почав зображувати простих людей, селян, показуючи їхні волелюбні прагнення, велику людяність і високі духові якості. Отже, великі поети — це, за висловом І. Франка, „сумління народу”¹⁸.

Багатство тем у творах Шевченка — небувала річ в українській літературі до того часу. Поет пише передусім про українське життя, виливаючи весь біль свого гуманного серця. Так з’являються: поема „Катерина”, що сим-

волізує собою Україну; епічний архитвір „Гайдамаки” — про повстання українців проти польського поневолення; „Іван Підкова”, „Гамалія”, „Тарасова ніч”, „Іржавець” та інші — на козацькі теми. У багатьох медитаціях Шевченко збуджує патріотичні почуття і викликає національний патос. Чимало віршів присвячено зображенню життя кріпаків, напр., „Сон” (На панщині пшеницю жала).

Зокрема треба зупинитися на дуже цікавій і складній поемі Шевченка „Великий льох”, у якій символічно показано історію України та її становище під московським ладом. Три душі, що їх не пускають до раю, репрезентують три трагічні періоди нашої історії. Одна допомогла Гетьманові Б. Хмельницькому підписати угоду з Московією, бо ще в людському стані перейшла з повними відрами дорого, хоч зробила це несвідомо. Друга душа признається, що не допомогла Гетьманові І. Мазепі в його боротьбі проти Московії, а навпаки, не знаючи, що „тяжко согрішила”,

... цареві московському
Коня напоїла —
В Батурині, як він їхав
В Москву із Полтави.

Ця душа була тоді ще недолітком,

Як Батурин славний —
Москва вночі запалила,
Чечеля убила,
І малого, і старого
В Сейму потопила...
Одна тільки й осталася
В Батурині хата!
А в тій хаті поставили
Царя ночувати...¹⁹

Третя душа під час руйнування Запорозької Січі військами Катерини II, будучи в образі немовляти, поглянула на „галеру золотую” з царицею і всміхнулась. За це була покарана наглою смертю. Далі в поемі йде мова про трьох ворон: українського зрадника, поляка й москаля, що хваляться своєю участю в подіях минулого. Після цього три мандрівні лірники обмінюються думками щодо льоху,

який „Москва розкопала”. Замість скарбів у малому льоху загарбники знаходять Богданові кості. „Великого ж того льоху”, де схований від очей ворога найдорожчий скарб — самостійність України, Москва так і „не дошукалась”²⁰. Глибоку інтерпретацію цієї містерії дає проф. Л. Білецький:

... для Шевченка держава України не є утвір того чи іншого провідника народу, а утвір надприродний, що пливе із світового розуму і втілюється в душі української нації, коли вона того хоче, як її моральна і релігійна необхідність... Шевченко в необхіднім існуванні української держави бачить не продукт людської сваволі, а відбитку Божої ідеї, живий морально-артистичний утвір.²¹

Одночасно ця містерійна поема Шевченка служить полум'яним протестом проти грабування України Московщиною, найбільшим ворогом українського народу.

Але Шевченко не обмежується українською тематикою. Він славить непоборні народи Кавказу („Кавказ”), возвеличує великого гуманіста, чеха Яна Гуса, за спротив німецьким колонізаторам („Єретик”), проклинає розпінателя України, московського царя Петра, саркастично висміює систему царського уряду і побожно згадує декабристів, засланих у Сибір за повстання проти царського абсолютизму (поема „Сон”), у багатьох віршах бичує московське кріпацтво, принесене в Україну, обробляє біблійні теми („Молитва”, „Давидові псалми”, „Марія”). У нього є навіть поема про давній Рим і ранне християнство („Неофіти”). Нерон нагадує в ній московського царя. Коло ста віршів і балад Шевченка, або уривки з них, покладені на музику, стали народними піснями. З винятковим тактом умів поет переходить від суворих і полум'яних закликів („Кавказ”) до ніжних і спокійних малюнків („Садок вишневий коло хати”).

Поетична майстерність Шевченка гідна подиву. Посідаючи афористичність вислову, глибину чуття й думки, він уміє створити добрий звукопис, оригінальні епітети, пластичні метафори. Наведемо приклад мелодійної алітерації, в якій літера Л систематично повторюється:

Було колись в Україні —
Ревіли гармати;
Було колись — запорожці
Вміли панувати.
Панували; добували
І славу, і волю —
Минулося; осталися
Могили по полю.²³

Якби французькі модерністи, великі майстри звукопису, що жили й творили багато років пізніше, знали про існування поезії Шевченка, вони оголосили б його своїм учителем.

Серед Шевченкових епітетів часто зустрічаємо неповторно оригінальні:

І небо невмите, і заспані хвилі.²³

Ось один зразок шевченківської метафори, що зображує Дніпро:

Зарсготався дід наш дужий —
Аж піна з уса потекла.²⁴

Високе поетичне мистецтво Шевченка, національно-визвольні ідеї та їхня значність у боротьбі за справедливість і свободу для всіх зробили українську літературу „фактом міжнародного значення”²⁵. Творчість Шевченка „становить цілком нове явище не тільки в історії слов'янських літератур, а й в історії світової літератури”²⁶. Це нове явище підсилюється ще й тим, що Шевченко був, по суті, батьком майже всіх стилів української літератури. Полум'яний романтик, він був також реалістом, бо сама дійсність змушувала його таким бути. Реаліст, він одночасно був модерністом. Його „Великий льох” написано з великою дозою символізму й містики. У поета є вислів „закрий, серце, очі”²⁷, під яким підписалися б найвидатніші модерністи двадцятого сторіччя. Це повинні мати на увазі деякі наші консерватисти, зокрема ті, що можуть кричати: „Серце очей не має!”

Форма творів Шевченка — яскраво національна; ритміка дуже різноманітна — вона часто змінюється залежно від настрою поета. Українська народна пісня, дума, еле-

менти козацьких літописів та „Слова о полку Ігоревім”, — усе це органічно вплило у Шевченкову творчість, вийшовши з глибини народного життя. Коли ж говорити взагалі про зміст цієї творчості, про її народність, то треба визнати, що з нашим поетом сталося те, що й з Гете і Данте: перший на підставі народних переказів про Фауста створив образ допитливого сміливця, прототип середньовічної Німеччини, а другий, використавши популярні апокрифи, залишив людству немеркнучі образи пекла, де караються грішники, і раю, де блаженствують праведні.

Величезні заслуги має Шевченко в розвитку української мови. Зневажену, потоптану чобітьми москаля, узяв поет мову з уст народу, обробив, обшліфував її, як дорогоцінний самоцвіт, і пустив між люди, щоб вона своєю мелодійністю чарувала їхній слух і викликала шляхетні емоції гуманності. Мова творів Шевченка — це багата на тони, різноманітна музика. Недарма Іван Франко радив кожному навчатися нашої мови передусім у Шевченка.

В галузі українського малярства Шевченко відкрив дуже своєрідну, нову сторінку. Деякі його твори віддзеркалюють козацько-гетьманську добу України, але більшість із них показує сучасне йому життя. З великою любов'ю реалістично зображує він передусім простих людей. Шевченко вивів „академічне малярство на нові шляхи... надаючи йому національних прикмет”²⁸.

Не можна не згадати того факту, що Шевченко словом і ділом пропагував освіту для всього населення. Незабаром після повернення з заслання він надрукував свій буквар і поширював його безкоштовно, за допомогою добрих земляків, серед неписьменних дітей незаможних родин.

Вплив Шевченка на пову українську літературу завжди був величезний. Марко Вовчок, яку поет називає своєю „донею”, також зображувала життя кріпаків і їхніх жорстоких панів. За це отримала в Шевченка дуже високу характеристику:

... Господь послав
Тебе нам, кроткого пророка
І обличителя жестоких
Людей неситих.²⁹

Іван Франко, другий найбільший український поет, розвинув Шевченкові ідеї визволення в нових обставинах і ще ширше й глибше обґрунтував потребу об'єднання всіх українських земель у соборній і незалежній державі. Майже кожний український поет чи письменник останнього сторіччя зазнавав більшою чи меншою мірою впливу Шевченка. Серед довгого ряду учнів і послідовників Великого Кобзаря знаходимо визначних поетів різних напрямів і стилів: Івана Франка і Максима Рильського, Лесю Українку і Павла Тичину.

Творчість українського поета не пройшла безслідно серед літератур інших народів. Його національно-визвольні ідеї проникали до всіх країн слов'янського світу. Московські ліберально-демократичні кола, зокрема М. Чернишевський і М. Добролюбов, дуже часто використовували поезію Шевченка в боротьбі проти кріпацтва й царату. Так звані революційні демократи надрукували „Кобзар” у перекладі і поширювали його як засіб пропаганди проти кріпацтва в московській імперії.³⁰ Таким чином, Шевченкові поезії робили великий вплив на громадську думку Московщини і прискорили скасування кріпацтва в 1861-му р. Про це блискуче висловився Іван Франко: „Він (Шевченко — Я. С.) терпів десять літ від російської воєнщини, а зробив більше для свободи Росії, ніж десять побідних армій”³¹.

Ми можемо сміливо порівняти Шевченка з президентом А. Лінкольном, що визволив американських муринів із рабства. Варто також пригадати, що Шевченкові антикріпосницькі твори з'явилися на кілька років раніше за повість „Хатина дядька Тома” (1852) Г. Б. Стів подібного суспільного значення.

Болгарський визвольний рух під турецькою кормогою досить широко використовував Шевченкові поезії в перекладах або в переспівах. К. Р. Жінзіфов запозичав

в українського поета окремі мотиви, а також метрику.⁸² Любен Каравелов, один із найкращих болгарських поетів, за свідченням сучасників, вважає, що Шевченко — „Його перший і майже єдиний учитель, особливо щодо поетичної форми”. З близько 200 творів Каравелова, себто всієї його поетичної спадщини, щонайменше „133 вірші написані Шевченковим розміром”⁸³. Окремі поезії Каравелова — це просто переспіви Шевченкових творів, напр., „Кога умра, не копай ме” (за „Як умру, то поховайте”) і „Учете са, мои птички” (за уривком „Учітеся, брати мої” з „Послання”)⁸⁴. До речі, Л. Каравелов вивчив українську мову заради „Кобзаря”.

1939-го р., з нагоди 125-ої річниці з дня народження Шевченка, чотирнадцять болгарських письменників писали в листі до Києва:

Вплив Шевченка на болгарську літературу ... такий значний, що без нього не можна уявити деяких наших визначних письменників і поетів, напр. Любена Каравелова, Ботева та інших. Частина вогню, що палахкотів у поезії Шевченка, перейшла, таким чином, у кров і плоть болгарського народу в добу його національно-визвольної боротьби.⁸⁵

А болгарський учений С. Каракостов так висловився про нашого поета:

Тараса Шевченка в нас у Болгарії шанують не менше ніж на Україні. ... болгарський народ схиляється перед пам'яттю і творчістю Шевченка, як перед учителем, що учив його оспівувати свободу і боротися за неї.⁸⁶

Значний вплив автора „Кобзаря” помітний у творчості хорватського поета А. Харамбашича, що перекладав твори Шевченка. Напр., його вірш „Када умрем, чедо моје” дуже подібний до Шевченкового „Заповіту”, поема „Сирота” — до „Катерини” тощо.⁸⁷

Про вплив Шевченка на чеську літературу може свідчити творчість Рудольфа Майера, сучасника українського поета, і Мілана Яріша.⁸⁸ Карел Гавлічек-Боровський, Юлій Заер і Франтішек Кваніль також перебували під певним впливом автора „Кобзаря”.⁸⁹

Великого впливу Шевченка зазнали поети Янка Купала і Якуб Колас, батьки нової білоруської літератури.

Вони взорувалися на народності творів українського поета і самі стали народними „піснями” Білорусі. Варто згадати при цій нагоді, що московський письменник Максим Горький, говорячи про поетів, які „втілюють дух народу”, ставив Шевченка на перше місце, а вже потім — свого О. Пушкіна й поляка А. Міцкевича⁴⁰. Критик Аполлон Григор'єв назвав Шевченка „першим великим поетом великої слов'янської літератури”⁴¹, „поетом більшим за Пушкіна”⁴².

Після падіння царського ладу впливи автора „Кобзаря” на московську літературу збільшилися. Микола Тихонов, один із кращих сучасних поетів, перекладач української поезії, признається, що ще в

Далеском, но памятном детстве...
Шевченковський стих мне звучал.⁴³

Загально відомо, що Едвард Багрицький написав свою „Думу про Опанаса” своерідним шевченківським розміром, а також використав окремі образи й вислови українського поета.

Під московським ладом, у насильно створеній советській імперії, ім'я Шевченка служить символом боротьби за незалежність від Москви. „Тарас Шевченко є прикладом і для грузинських письменників”⁴⁴, — сказав Аліо Машашвілі з нагоди шевченківського ювілею. А інший грузинський патріот надхненно писав:

Поет великий! Вся моя земля
Тебе шанує з гордістю сьогодні.
Ти рідний нам...⁴⁵

Подібних захоплених відгуків про Шевченка є багато у вірменській, азербайджанській, казахській, узбецькій та інших літературах. Впливи автора „Кобзаря” сягають і до них. Чуваський національний поет М. Сеспель, напр., користувався „поетичними образами і ритмікою Шевченкової поезії... створив свій „Заповіт”⁴⁶. Можна сказати, що сучасний визвольний рух середньоазійських націй, прилучених до Советського Союзу, йде великою мірою під пра-

пором Шевченка, твори якого перекладено багатьма мовами Азії, в т. ч. китайською.

Актуальність творів Шевченка ще й сьогодні незаперечна. „Од молдаванина до фінна на всіх язиках все мовчить“⁴⁷ ще й тепер. Загнані в комуністичні колгоспи, українські селяни так само „німі на панщину ідуть“, як ішли за московської кріпаччини. Заслані в Сибір, у табори смерті, патріоти України вмирають „на чужині, на чужій роботі“⁴⁸. Позбавлені можливості молитися Богові, бо комуністи „в Церкву не пускають“, без релігійної опіки „виростають нехрещені козацькі діти“. Одним словом,

Зажурилась Україна...
Ніхто її не рятує...
Козачество гине;
Гине слава, батьківщина;
Немає де дітись...⁴⁹

Через те українці розбрелись по всьому світу, по Америці й Канаді, бо вдома „немає де дітись“.

В Україні, під московським ладом, комуністи опускають і фальшують безсмертні твори великого Кобзаря. Напр., у багатьох советських виданнях немає поем „Розрита могила“, „Суботів“, „Чигрин“, „Великий льох“ та інші. Саме в цих творах поет показав трагедію України під царською владою.

Фальшування творчості Шевченка можна прослідкувати на підставі самих же советських видань. За сталінського свавілля всі „Кобзарі“, навіть т. зв. академічні, в поемі „Чигрин“ мали таке місце:

За що ж боролись ми з ляхами?
За що ж ми різались з панамі?
За що скородили списами
Татарські ребра?⁵⁰

У виданні 1956-го р., з передмовою Максима Рильського, відповідне місце звучить інакше:

За що ж боролись ми з ляхами?
За що ж ми різались з ордами?
За що скородили списами
Московські ребра?⁵¹

Отже, тимчасову полегшу, коли Хрущов був зайнятий боротьбою за владу в Кремлі, українські патріоти з Києва використали для того, щоб дати, мабуть уперше, текстологічно неспальшоване видання „Кобзаря”. Але фальшування в інтерпретаціях творчості Шевченка продовжується: поета називають „другом Росії”⁵² і т. п., хоч загально відомо, що він усім своїм нутром ненавидів саме Московщину, тюрму народів.

**

З нагоди 100-річчя з дня смерті Тараса Шевченка, українці на еміграції гідно вшанували пам'ять творця новітньої української нації і володаря її дум і прагнень. До повного видання „Кобзаря” з коментарем проф. Л. Білецького, що вийшло в 4-ох томах у 1952-1954 роках заходами членів УВАН у Канаді, додано такі перевидання:

1. Перший „Кобзар” Тараса Шевченка 1840 р. за ред. К. Біди (Оттава, 1961).
2. „Кобзар” 1860 р. за ред. Яр. Рудницького (Вінніпег-Нью-Йорк, 1960).
3. „Кобзар” із „Основи” 1861 року за ред. Яр. Рудницького (Вінніпег, 1961).

Крім того, з'явилось чотири видання творів Шевченка чужими мовами:

1. *Shevchenko's Thoughts and Lyrics*, спільне видання Українського Народного Союзу і Наукового Товариства ім. Шевченка в Америці (Нью-Йорк, 1961).
2. *The Kobzar of the Ukraine, done into English verse with biographical fragments by Alexander Jardine Hunter*, фотографічний передрук видання 1922 р. УВАН-„Говерля”, Вінніпег-Н-Йорк, 1961.
3. *Taras Shevchenko, Song out of Darkness, selected poems translated from the Ukrainian by Vera Rich*, London: The Mitre Press, 1961.
4. *Taras Shevchenko. Poems*, за ред. Юрія Луцького, видання „Молодого життя” (Мюнхен, 1961). Тут подано вибрані твори поета в перекладах трьома мовами — англійською, французькою та німецькою, в додаток до оригіналів.

З обов'язку нотуємо також видання Taras Shevchenko, Selections, translated by John Weir (Торонто, 1961). Переклади, загально кажучи, можливі, але інтерпретація в багатьох випадках московсько-комуністична, ворожа українській національній ідеології. Підлабузництво перекладача до Москви перейшло всі можливі межі і викликало критику навіть у київському журналі „Всесвіт”.

... чи варто було вміщувати репродукцію з картин Балановського (іншого підлабузника — Я. С.) „Зустріч Шевченка з Белінським”? Невідомо, чи зустрічалися вони в дійсності.⁵³

За найбільший і найновіший осяг шевченкознавства поза межами України треба визнати „Граматично-стилістичний словник Шевченкової мови” Митрополита Іларіона (Вінніпег, 1961),⁵⁴ на який не спромігся навіть Інститут Мовознавства ім. О. О. Потебні в Києві. Варто згадати також піонерську працю проф. Я. Рудницького „Шевченкова мова” (мово- й назвознавчі інтерпретації), що друкується в „Києві” у Філядельфії. Заслуговують на згадку передювілейні цінні публікації „Шевченко й Франко” М. І. Мандрики (1957) та „Ідейні основи Шевченкового „Гамалії” (1958) В. Жили у серії „Література” УВАН.

Не залишилися позаду видавництва наукові установи на еміграції. Протягом 1961-го р. Наукове Товариство ім. Шевченка влаштувало два світові конгреси в Нью-Йорку, в яких більшість доповідей присвячено творчості Великого Кобзаря. Немалу працю виконала також УВАН у Канаді. Завдяки її заходам на Міжнародньому Конгресі Літератури в Утрехті (Голляндія) проф. Я. Рудницький прочитав 25-го серпня 1961-го р. доповідь на тему „Національне та універсальне в творчості Шевченка”. Крім того, УВАН у Канаді, на спілку з Науковим Товариством ім. Шевченка в Канаді, відбула 10-го липня 1961-го р. спільну шевченківську сесію в Манітобській легіслятурі, під патронатом Української Наукової Ради в Канаді. Варто згадати також і те, що УВАН у Канаді систематично висилала шевченківські видання до багатьох бібліотек світу. За її допо-

могою відбулися шевченківські виставки у Вінніпезі, Мадриді, Вашингтоні, Утрехті, Бользано та інших містах.

Найвеличнішою подією в українському житті 1961-го року стало відслонення пам'ятника Шевченкові у Вінніпезі, на який склалися українці Канади, а частково Америки та інших країн. Проведено також відповідні заходи і здобуто дозвіл на спорудження подібного пам'ятника у Вашингтоні, столиці США. До 1962-го року зібрано серед українців майже чверть мільйона доларів на цю ціль.

**

Вшановуючи пам'ять Тараса Шевченка з нагоди сторіччя з дня смерті, подумаймо, чи в кожній українській родині на еміграції є його „Кобзар”, що став народною книгою в Україні? Чи в кожній українській родині є портрет поета? Ми повинні знати його твори. Що більше й частіше будемо читати твори Великого Кобзаря, то краще й глибше зрозуміємо їхній зміст, їхню ідею, красу Шевченкового вислову.

Неповторно-оригінальні твори поета, до речі, перекладені на багато мов світу (напр., „Заповіт” перекладено сорока п'ятьма мовами), допоможуть нам зберегти себе в чужому оточенні, не розчинитися в ньому.

І чужого навчайтесь,
Й свого не цурайтесь, —

повчав нас Шевченко. Отже, наш обов'язок — зберігати рідну мову, головну ознаку національності. Прийде слушний час, і тоді ми, свідомі свого роду, допоможемо нашим братам і сестрам визволитися з московської, комуністичної неволі.

Плекаймо ж любов до України, яку так палко любив Шевченко,

Бо хто матір забуває,
Того Бог карає.

П Р И М І Т К И

В основу цієї праці лягла промова на Шевченківському Святі 10-го березня 1961-го р. в Ювілейній Аудиторії в Едмонтоні.

1. П. Куліш, у книзі „Спогади про Шевченка”, Київ, 1958, стор. 138.
2. І Франко, „Твори в двадцяти томах”, т. XVII, стор. 7.
3. „Кобзар”, вступна стаття Максима Рильського, Київ, 1956, стор. 19. Всі наступні цитати творів Шевченка подано за цим виданням.
4. Там же, „Стоїть в селі Суботові”, стор. 238.
5. Там же, „І виріс я на чужині”, стор. 385.
6. Там же, „Іван Підкова”, стор. 44.
7. Там же, „Як умру то поховайте”, стор. 277.
8. Там же, „Кавказ”, стор. 254.
9. Там же, „Стоїть в селі Суботові”, стор. 239.
10. Там же, „І мертвим, і живим...”, стор. 259.
11. „Український Голос”, Вінніпег, 19-го липня 1961-го р., стор. 11.
12. Д. Іофанов, „Матеріали про життя і творчість Тараса Шевченка”, Київ, 1957, стор. 12.
13. Ю. Бойко, „Творчість Тараса Шевченка на тлі західноєвропейської літератури”, Мюнхен, 1956, стор. 14.
14. Там же, стор. 40.
15. „Кобзар”, „Іржавець”, стор. 324.
16. W. K. Mathews, *Taras Shevchenko: The Man and the Symbol*, London, 1961, стор. 4. Див. також нашу рецензію на працю Я. Рудницького *Burns and Shevchenko* в журналі *Comparative Literature*, 1960, ч. 3, стор. 286.
17. Так думає, зокрема, проф. Ю. Шевельов, що 12-го квітня 1961-го року прочитав доповідь про Шевченка для студентів Колюмбійського університету з нагоди виставки творів поета.
18. Іван Франко, „Твори в двадцяти томах”, т. XVIII, стор. 178.
19. „Кобзар”, „Великий льох”, стор. 226.
20. Там же, „Великий льох”, стор. 238.
21. Т. Шевченко, „Кобзар”, том II, УВАН, Вінніпег, 1952, стор. 264.
22. „Кобзар”, „Іван Підкова”, стор. 44.
23. Там же, „І небо невміте, і заспані хвилі”, стор. 384.
24. Там же, „Гамалія”, стор. 152.
25. О. Білецький, „Від давнини до сучасности”, Київ, 1960, том II, стор. 399.
26. Є. Шаблювський, „Народ і слово Шевченка”, в-во Академії Наук Української РСР, Київ, 1961, стор. 24.
27. „Кобзар”, „Чого мені тяжко”, стор. 195.
28. С. Горлинський, „Тарас Шевченко — маяр”, Львів, 1942, стор. 6.
29. „Кобзар”, „Марку Вовчку”, стор. 498.
30. Є. Шаблювський, „Шевченко і російська революційна демократія”, Київ, 1958, стор. 202.

31. „Історія української літератури”, том I, в-во Академії Наук Української РСР, Київ, 1954, стор. 276.
32. М. І. Мандрюк, „З болгарсько-українських літературних взаємин”, УВАН, Вінніпег, 1956, стор. 8.
33. Там же, стор. 9-10.
34. Є. П. Кирилюк, „Шевченко і слов'янські народи”, в-во Академії Наук Української РСР, Київ, 1958, стор. 50-51.
35. Там же, стор. 58-59.
36. Є. Шаблювський, „Народ і слово Шевченка”, в-во Академії Наук Української РСР, Київ, 1961, стор. 515.
37. Є. Кирилюк, „Шевченко і слов'янські народи”, 1958, стор. 54.
38. П. Гонтар, „Українсько-чеські літературні зв'язки в ХІХ ст.”, Київ, 1956, стор. 56.
39. Є. Кирилюк, цит. праця, стор. 46.
40. „Історія української літератури”, Київ, 1954, том I, стор. 278.
41. D. Dorošenko, Taras Shevchenko: The National Poet of Ukraine, в-во „Український Голос”, Вінніпег, 1936, стор. 54.
42. Europe's Freedom Fighter: Taras Shevchenko, House of Representatives, Document No. 445, Вашингтон, 1960, стор. 4.
43. Є. Шаблювський, „Народ і слово Шевченка”, стор. 511.
44. Там же, стор. 513.
45. Там же, стор. 513.
46. Там же, стор. 515.
47. „Кобзар”, „Кавказ”, стор. 255.
48. Там же, „Розрита могила”, стор. 169.
49. Там же, „Тарасова ніч”, стор. 46.
50. Т. Шевченко, „Повна збірка творів”, 1949, том I, стор. 200.
51. „Кобзар”, 1956, стор. 171.
52. Див. наскрізь тенденційну брошуру І. Пільгука „Шевченко — поборник дружби російського і українського народів”, видану „видавництвом політичної літератури” у Києві, 1961 р.
53. Місячник „Всесвіт”, Київ, 1961, ч. 11, стор. 153.
54. Див. нашу статтю „Корона шевченкознавства” в журналі „Віра і Культура”, Вінніпег, 1961.

СЕРІЯ: ЛІТЕРАТУРА

1. Д. Чижевський: Культурно-історичні епохи, Авгсбург, 1948. Ціна \$0.50.
2. Леонід Білецький: Віруючий Шевченко. Вінніпег, 1949. Ціна \$0.50.
3. М. І. Мандрика: Шевченко й Франко. Вінніпег, 1957. Ціна \$0.50.
4. Вол. Жила: Ідейні основи Шевченкового "Гамалії". Вінніпег, 1958. Ціна \$0.50.
5. Яр Славутич: Іван Франко і Росія. Вінніпег, 1959. Ціна \$0.50.
6. В. Чапленко: Українське письменство під комуністичним режимом, 1920-33. Вінніпег, 1960. Ціна \$1.50.
7. Яр Славутич: Велич Шевченка. Вінніпег, 1960. Ціна \$0.50.

С Е Р І Я:
ЛІТОПИС УВАН

- Ч. 1 — 9 — вичерпано.
- Ч. 10 — Д. Дорошенко: Розвиток української науки під прапором Шевченка, Вінніпег, 1949.
- Ч. 11 — К. Антонович: Роля української жінки в праці У.В.У., Вінніпег, 1953.
- Ч. 12 — Яр. Рудницький: Українські бібліотеки в Канаді, Вінніпег, 1954.
- Ч. 13 — В. Безушко: Видання УВАН 1945—1955, Вінніпег, 1955.
- Ч. 14 — Яр. Рудницький: Бібліотека Читальні Просвіти в Вінніпегу. Вінніпег, 1956.
- Ч. 15 — Яр. Рудницький: Бібліотека Товариства "Просвіта" в Форт Вілліямі, Онтарію, Вінніпег-Форт Вілліям, 1957.
- Ч. 16 — Яр. Рудницький: Найближчі завдання Шевченкознавства. Вінніпег, 1958.
- Ч. 17 — Ф. Богдан: Бібліотека Взаємної Помочі й українська книжка в Ванкувері. Вінніпег - Ванкувер, 1959.
- Ч. 18 — А. Качор: Роля "Просвіти" в економічному розвитку Західної України. Вінніпег, 1960.
- Ч. 19 — Яр. Рудницький: Бібліотека Т-ва „Просвіта" в Порт Артурі, Онт. Вінніпег, 1961.
- Ч. 20 — Яр. Рудницький: *Shevchenkiana Helvetica*. Вінніпег—Берн, 1962.

Ціна випуску: 50 ц.

СЕРІЯ: УКРАЇНСЬКІ ВЧЕНІ

1. Леонід Білецький: Дмитро Дорошенко. Вінніпег 1949.
Ціна \$0.50.
2. Леонід Білецький: Омелян Огоновський. Вінніпег 1950.
Ціна \$0.50.
3. Юрій Шерех: Кость Михальчук. Вінніпег 1952.
Ціна \$0.50.
4. П. Ковалів: Василь Сімович. Вінніпег 1953. Ціна \$0.50.
5. Юрій Шерех: Всеволод Ганцов. Олена Курило. Вінніпег
1954. Ціна \$1.00.
6. М. І. Мандрика: Леонід Білецький. Вінніпег 1957.
Ціна \$0.50.
7. К. Кисілевський: Іван Панькевич. Вінніпег 1958.
Ціна \$0.50.
- 8—9. І. Розгін: Володимир Л. Смирненко. Вінніпег 1959
1960. Ціна \$1.00.
10. М. І. Мандрика: Біо- бібліографія Яр. Рудницького.
Вінніпег, 1961. Ціна \$1.00.
11. К. Кисілевський: Іван Зілінський. Вінніпег, 1962.
Ціна \$1.00.

Дальші випуски в підготові.

З а м о в л я т и :

UVAN

P.O. Box 3597, Sta. B. Winnipeg 4, Man., Canada

SLAVISTICA

A series relating to Slavic languages, literatures, cultures, ethnography, archeology etc., with special attention to the problems of Eastern Slavic world. Published by UVAN in Winnipeg, Canada.

Appears three times a year:

- No. 1. *The tasks of Slavic Philology and Ukrainian Slavistics* (in Ukrainian), Augsburg, 1948.
- No. 2. V. Chaplenko: *Ukrainisms in the language of M. Bohol (N. Gogol)* (in Ukrainian, with a French resume), Augsburg, 1948.
- No. 3. Ivan Sydoruk: *The problem of the Ukrainian White-Ruthenian Lingual Boundary* (in Ukrainian, with English and German resumes, 2 maps), Augsburg, 1948.
- No. 4. J. B. Rudnyč'kyj: *Slavic and Baltic Universities in Exile* (in English), Winnipeg, 1949.
- No. 5. J. Byrych: *A Page from Czech-Ukrainian Relations* (in Ukrainian), Winnipeg, 1949.
- No. 6. R. Smal-Stocky: *The Origin of the Word "Rus"* (in English), Winnipeg, 1949.
- No. 7. V. Chaplenko: *The Language of "Slovo o Polku Ihorevi"* (in Ukrainian with an English resume), Winnipeg, 1950.
- No. 8. I. Mirtchuk: *Das Daemonische bei den Russen und den Ukrainern* (in German), Winnipeg, 1950.
- No. 9. J. B. Rudnyč'kyj: *Slavistica Canadiana A.D. — MCML* (in English and Ukrainian), Winnipeg, 1950.
- No. 10. Geo. W. Simpson: *The Names Rus' Russia, Ukraine and their Historical Background* (in English), Winnipeg, 1951.
- No. 11. Metr. I. Ohienko: *An Early 17th cent. Ukrainian Russian Dictionary* (in Ukrainian and Russian), Winnipeg, 1951.
- No. 12. V. J. Kaye: *Slavic Groups in Canada* (in English), Winnipeg, 1951.
- No. 13. P. Fylypovych: *Hohol's (Gogol's) Ukrainian Background* (in Ukrainian), Winnipeg, 1952.
- No. 14. W. Kirkeconnell: *Common English Loanwords in E. European Languages* (in English), Winnipeg, 1952.
- No. 15. J. B. Rudnyč'kyj: *Slavica Canadiana A.D. 1951* (in English), Winnipeg, 1952.
- No. 16. J. Sherekh (Shevelov): *Participium Universale im Slavischen* (in German), Winnipeg, 1953.
- No. 17. Lucyk G. M.: *Old Church Slavic as a Religious Cult Language* (in Ukrainian with an English summary), Winnipeg, 1953.
- No. 18. J. B. Rudnyč'kyj: *Slavica Canadiana A.D. 1952*. (Multilingual). Winnipeg, 1953.
- No. 19. I. Sydoruk: *Ideology of Cyrillo-Methodians* (in English), Winnipeg-Chicago, 1954.
- No. 20. P. Kovaliv: *Ukrainian and the Slavic Languages* (in Ukrainian), Winnipeg, 1954.
- No. 21. J. B. Rudnyč'kyj: *Slavica Canadiana A.D. 1953*. (Multilingual), Winnipeg, 1954.

- No. 22. J. B. Rudnyč'kyj: *Slavische und indogermanische Akzentdubletten* (in German with English, French, Russian and Ukrainian summaries), Winnipeg, 1955.
- No. 23. W. J. Rose: *Cradle Days of Slavic Studies* — Some Reflections (in English), Winnipeg, 1955.
- No. 24. J. B. Rudnyč'kyj: *Slavica Canadiana A.D. 1954*. (Multilingual), Winnipeg, 1955.
- No. 25. V. Swoboda: *The "Slavonica" Part of the Oxford Heptaglot Lexicon. A Ukrainian-Latin Vocabulary of the 1st Half of the 17th Century* (in Ukrainian, English, and Latin), Winnipeg, 1956.
- No. 26. M. I. Mandryka: *A Phase of Bulgarian-Ukrainian Literary Relations. Shevchenko's Influence on Bulgarian Poetry* (in Ukrainian and Bulgarian), Winnipeg, 1956.
- No. 27. J. B. Rudnyč'kyj: *Slavica Canadiana A.D. 1955*. (Multilingual), Winnipeg, 1957.
- No. 28. A. Franko-Kluchko: *Ivan Franko's Manuscripts in Canada* (in Ukrainian), Winnipeg, 1957.
- No. 29. P. Kovaliv: *Adjectival Participles in the Slavic Languages* (in English), Winnipeg, 1957.
- No. 30. J. B. Rudnyč'kyj: *Slavica Canadiana A.D. 1956*. (Multilingual), Winnipeg, 1957.
- No. 31. W. Kirkconnell: *The Place of Slavic Studies in Canada* (in English), Winnipeg, 1958.
- No. 32. J. M. Kirschbaum: *L. Štur and his place in the Slavic world* (in English), Winnipeg-Cleveland, 1958.
- No. 33. J. B. Rudnyč'kyj: *Slavica Canadiana A.D. 1957*. (Multilingual), Winnipeg, 1958.
- No. 34. Clarence A. Manning: *English Tenses and Slavic Aspects* (in English). Winnipeg, 1959.
- No. 35. J. B. Rudnyč'kyj: *Burns and Shevchenko* (in Ukrainian). Winnipeg, 1959.
- No. 36. J. B. Rudnyč'kyj: *Slavica Canadiana A.D. 1958*. (Multilingual), Winnipeg, 1959.
- No. 37—38. Anna Stearns: *New Canadians of Slavic Origin* (in English). Winnipeg, 1960.
- No. 39. J. B. Rudnyč'kyj: *Slavica Canadiana A.D. 1959*. (Multilingual), Winnipeg, 1960.
- No. 40. V. J. Kaye — Kysilevs'kyj: *Ukraine, Russia and other Slavic countries in English literature, lectures between 1912—1936* (in English), Winnipeg, 1961.
- No. 41. W. K. Matthews: *Taras Shevchenko, the man, the symbol*, Winnipeg, 1961.
- No. 42. J. B. Rudnyč'kyj: *Slavica Canadiana A. D. 1960*. (Multilingual), Winnipeg, 1961.
- No. 43. J. M. Kirschbaum: *Jan Safarik*, Winnipeg, 1961.
(Price: \$0.50 per copy; No. 25—\$1.00).

Obtainable at:

UVAN

Box 3597, Sta. B.

Winnipeg 4, Man., Canada

